

BENEFICI

aja renunciat a *benifeyt* de Velleyà (= *beneficium Velleianum*), p. 163; o religiós: «en altre estament major en la església --- li convengués a llexar la dita abadia e els altres *benifets*», doc. de 1317 (Finke, *Acta Arag.* III, 327); o en Eiximenis, *NCl* vi, 56. *Benefactum* en baix llatí de Cat., en sentit religiós a. 1091, i tres cops en sentit feudal, aa. 1061-1106, Bast-Bass. 258 (més freqüent encara *beneficium* 259-66).

DERIV.: *Beneficiar* [Llull, *Blanq. NCl* II, 165.22],¹ abans també *beneficar*; *beneficiat* 'l'afavorit amb un benefici eclesiàstic' [*Blanquerna* II, 74.27]; *beneficial*, *beneficiari*, *beneficiejar* [Llull], *beneficiós* [1803, Belvitges]. *Benèfic* [c. 1870, Llorente], del ll. *beneficus*. *Beneficència* [1803, Belv.]. *Benefactor* [1534],² abans *benfactor* [Llull] (també s'usaren *benfaiitor* 1400, i *benfeytor* 1404). No ha existit mai en la llengua el mot *benfet* que suposa *AlcM* a base d'un groller gallicisme d'un escriptor rossellonès i d'una contracció per llicència poètica en Ausiàs Marc.

1 'Produir-li a algú': «las manufacturas de seda, *beneficiant-la* [Barcelona], ocupen en això dotze mil persones», Maldà, *Excursions*, p. 7. B.-ll. *beneficiare* (Cat., a. 893, 980, o. cit., i ja a. 834, n. 5).

BENEIR, del ll. BENE DICÈRE 'parlar bé', contret com a BENEDICERE i amb el sentit de 'beneir' en el llatí cristià del baix Imperi; evolucionat en *benèdir* en el català arcaic, quedà reduït a *beneir* des dels primers temps de la llengua literària. □ 1.ª doc.: el participi *benedita*, fi S. XII, *Homilies d'Organyà* (4r1); *beneir* ja freqüent en Llull (*Blanquerna* I, 80.14 i passim).

També apareix sovint *benesir* en textos arcaics com alguns de Llull (per ex., *Gentil*, 298) o les *Vides Ross.*, on apareix aquesta grafia en les diverses persones del verb, i així mateix en el participi: «*benezet* és seyl qui ve en lo nom de Déu» (23r2), «*beneseta* és la paraula de la tua boca» (43v2). Aquestes tres grafies -d- (*Homilies*), -z- i -s- no discrepen en absolut per als ulls del lingüista, car totes tres no són més que un símbol aproximat del fonema ð (vibrillant dental evanescent),¹ que ja llavors era poc perceptible quan encara sonava i que aviat s'emudí del tot: era el resultat normal en català de tota -d- llatina intervocàlica (salvant unes poques posicions molt peculiars). Per això ja en la nostra llengua medieval regna la forma *beneir* (*benehir*) amb caràcter general. I aquesta és la forma que encara resta en els parlars locals de quasi tot el territori lingüístic, car solament en terres valencianes se sent en alguns llocs una variant contracta *benir* (en el Maestrat, Plana i Horta, segons Ga. Girona), *aigua benida* allí, no gaire general de tota manera, car solament a Xodos vaig anotar «per a *benir-less*», i fins allí mateix empraven la forma comuna (i m'explicaven que «el teix el *benéisen* ---», 1961).

En llatí clàssic el mot no existeix. Hi ha la combinació fraseològica *dicere bene*, i més sovint en l'ordre invers *bene dicere*, però significa 'parlar bé d'algú',⁶⁰

dir-ne bé' (Plaute, Horaci; en Ciceró 'parlar eloqüentment'). El mot nou neix amb el cristianisme, i al principi circula en les traduccions bíbliques. Calia trobar un equivalent cristià de la noció i del mot expressats per l'hebreu *barak* (concepte més semític que europeu o mediterrani). Els Setanta el traduïren en el Gènesi i el Llibre d'Esdras per *εὐλογεῖν*, i l'abstracte 'benedicció' per *εὐλογία* (compostos de *εὐ* 'bé' i *λόγος*, nom verbal de *λέγω* 'jo dic'), que surt sovint en els Llibres dels Profetes, i després fou reproduït per Sant Pau en l'*Epíst. als Hebreus*, 12.17; potser no és casual que aquest pare tan hellenitzat s'hi decidís quan es dirigia a gent semita, però no sé del cert si no ho féu també en altres casos; car de tota manera, en l'ús verbal, *εὐλογεῖν* ja circula com a bona moneda en tots els Evangelis, no sols St. Mateu (5.44, 25.34) sinó ja en St. Lluç (2.28, 1.42) i St. Marc (11.9), passatges on es construeix en acusatiu o en veu passiva.

Aqueixes construccions demostren ja el trasplantament de la noció semítica a la llengua grega. Per donar al mot grec una equivalència llatina, els Pares romans, i ja des de Sant Jeroni, no hagueren de fer més que calcar la formació del terme grec, girant *εὐλογεῖν* per *bene dicere*; calia també vertir el substantiu *εὐλογία*, i com sigui que algun cop ja Ciceró havia usat *bene dictum* per 'cosa ben dita', que arribava a expressar bondats transcendentals més enllà de l'eloqüència («omnium bene dictorum mater philosophia»), era ben natural que els cristians creessin l'abstracte *benedictio*, on el concepte ja està soldat (*bene* ja no hi és adverbial), romanitzant definitivament el concepte de la *barakah* hebrea; *bene dicere* deixa de construir-se llavors en datiu i es torna un verb transitiu, amb complements directes, o en veu passiva, soldat com a mot senzill *benedicere*, i Sant Paulí de Nola pondera les virtuts de la *benedictio crucis* parlant d'una relíquia de la Vera Creu.

Passant ara a la fase moderna, totes les llengües romàniques llevat del romanès han perpetuat l'ús de BENEDICERE per expressar el concepte, i l'han transmès fins i tot al basc (*bendikatu*) i a les llengües cèltiques insulars: irl. *bendachaim*, *bendacht* (BENEDICTIO), ky. *bendigo*, *bendith*, *bennath*, bret. *bennoz* (Pedersen, *Vgl. K. Gr.*, 225); el romanès (*benecuvintà*) i l'eslau van calcar directament del grec (paleosl. *blagosloviti*, rs. *blagoslovijati*, Meillet, *RevEtSl.* I, 1921, 11; K. Schumann, *Slavist. Veröff. Univ. Bn.* XVI, 1958, 27); mentre que l'anglès (*bles*) i, en el fons, potser també, les altres llengües germàniques, crearen mots d'arrelam germano-pagà. En romànic el descabdellament fonètic del mot mostra quasi pertot senyals d'un complet soldament, amb evolució sovint força independent de la del verb DICERE (fr. *benir*, logud. *benigere*, port. ant. *benzer*, en especial el part. *bento* i l'abstracte *benção*, oc. ant. *benzir* i fins *benzir* més que *bendir*).

Totes aquestes, generalment, són formes que no presenten un tractament extremosament popular o hereditari, car sovint la -E- pretònica interna es conservà